

5. Pryor F.L. Market economic systems / Pryor F.L.// Journal of Comparative Economics, Vol.33, 2005. P. 25-46.

Annotation. *The main problems of current institutional structure of country economic were analyzed. Necessity of institutional transformations as the basic of balanced development of national economic was grounded and the priority of these transformations were determined.*

Key words: *institutions, institutional environment, national economic, institutional transformations, market relations.*

13

УДК 332.1:338.436

*І.А. Миндра, к.е.н., Черкаський державний
технологічний університет*

СТРУКТУРА, ЦІЛІ ТА ЗАДАЧІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

У статті розглянута проблематика функціонування регіонального АПК за ринкових умов господарювання, наведена структура організаційно-економічного механізму регулювання АПК.

Ключові слова: *агропромисловий комплекс, ресурсний потенціал, система управління.*

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс регіону покликаний вирішувати велику кількість соціально-економічних проблем країни і регіону. За останній час в регіональній сфері сільського господарства і АПК відбулися радикальні зміни, які потребують теоретичного осмислення в контексті формування ефективного механізму функціонування регіонального АПК. На жаль, осторонь залишилися проблеми АПК тих регіонів, які не займають стратегічного місця в національному поділі праці, але мають розвинене сільське господарство. У той же час розвиток їх моделей сільського господарства був сформований ще в минулі століття й апелював на той ресурсний потенціал, який нині (в умовах зростаючої конкуренції) не дозволяє даній сфері розвиватися повноцінно й ефективно. Для створення високоефективного сільського господарства в таких системах потрібно розробити на теоретичному рівні механізм активізації його ресурсного потенціалу.

Вирішення даної проблеми нині стає ключовим завданням у процесі розробки й реалізації економічної політики держави в аграрній сфері національної економіки з метою вирішення важливих і невідкладних завдань, пов'язаних із забезпеченням продовольчої безпеки, а в перспективі – забезпечення задоволення потреб населення в продуктах харчування відповідно до науково-обґрунтованих норм споживання, нормалізації порушеного відтворення в

агропромислової сфері, що стримує розвиток національної економіки, підвищення ефективності й конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому й зовнішньому ринках. Уся система цілей і завдань може бути подана такою схемою (табл. 1).

Таблиця 1.

**Система цілей і завдань активізації
ресурсного потенціалу регіонального АПК**

Основні цілі і завдання активізації ресурсного потенціалу регіонального агропромислового комплексу	Досягнення стійкого зростання агропромислового виробництва в регіоні
	Вирішення продовольчої проблеми держави і наближення рівня споживання продуктів харчування до науково-обґрунтованих норм в регіоні
	Задоволення попиту населення на продовольчі товари із сільськогосподарської сировини
	Орієнтація агропромислового виробництва на переважно інтенсивну форму розвитку, забезпечення випереджаючого зростання виробництва кінцевої продукції
	Зміна структури зовнішньоторговельного обороту з метою поступового перетворення держави та регіонів в експортера продовольчої продукції
	Покращення використання ресурсного потенціалу регіонального АПК

Аналіз досліджень і публікацій. Досить обґрунтовано питання формування і функціонування регіонального АПК дослідили в своїх працях Б.М. Данилишин, М.А. Хвесик, Л.Г. Чернюк, М.І. Фащевський, А.С. Лисецький, Л.М. Зайцева, І.Р. Михасюк, А.Ф. Мельник, М.І. Крупка, Л.В. Дейнеко, З.М. Залого, П.П. Борщевський, В.О. Ушкаренко, Л.О. Мармуль, але певні проблеми формування ефективної в сучасних умовах господарювання системи управління регіональним АПК залишаються нерозв'язаними.

Мета роботи. Метою даної статті є структурне дослідження ефективного функціонування агропромислового комплексу регіону в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Агропромисловий комплекс регіону є стрижнем функціонування й зміцнення внутрішнього ринку, займає важливе місце в створенні конкурентоспроможної ринкової економіки. Агропромислова політика при її правильній чи неправильній побудові здатна перетвори-

ти країну або в потужну економічну державу, або в слабозвинену країну з невеликим бюджетом і низькими макроекономічними показниками [1].

Для більшості регіонів України агропромисловий комплекс є однією з найважливіших складових економічного потенціалу їх соціально-економічних систем. У деякому змісті типовим у цьому плані є Черкаський регіон, економіка якого традиційно мала аграрну спрямованість. Потенціал, зосереджений в АПК, використовується недостатньо ефективно. Необхідно переглянути організаційно-економічний механізм регіонального АПК. На основі проведеного дослідження в дисертації удосконалена структура організаційно-економічного механізму регулювання регіонального АПК, яка концептуально може бути зображена такою схемою (рис. 1).

Значення регіону суттєво зростає в умовах суверенізації регіонів і переходу до ринкового господарства. У регіони зміщується центр ваги практично-го здійснення економічних реформ.

За сімдесятирічний період існування колишнього Союзу організаційно-економічний механізм регіонального агропромислового комплексу зазнав суттєвих змін, які, однак, не зробили помітного впливу на підвищення ефективності економіки. Тільки за роки так званої "перебудови" політика щодо регіональних органів управління АПК змінювалася неодноразово. Спочатку було поставлене завдання посилення відповідальності регіональних органів влади за збалансований економічний і соціальний розвиток територій, яке важко було виконати, тому що воно не підкріплювалося розширенням їх реальних прав і економічних можливостей. Потім було поставлене завдання впровадження регіонального госпрозрахунку. Політика перебудови, по суті справи, призвела до того, що раніше цілісна економіка перетворилася в набір локалізованих, адміністративно й економічно-обґрунтованих систем, у яких колишня система адміністративно-командних відносин замінюється новими, побудованими на принципах суверенітету й взаємовигідності відносин усіх господарюючих суб'єктів.

В умовах формування ринкових відносин при необхідності вирішення продовольчої проблеми не тільки в цілому в Україні, але й у її регіонах, виникає необхідність принципових змін господарського механізму, переходу на економічні методи управління економікою, у тому числі й аграрною сферою. При цьому важливим кроком є створення рівних економічних умов для всіх видів і форм господарської діяльності [2].

Управління регіональним агропромисловим виробництвом являє собою єдину систему, в якій її елементи, органи управління різних рівнів тісно пов'язані й перебувають у постійній взаємодії. У той же час управлінські функції як на державному, так на регіональному й місцевому рівнях повинні мати певні розмежування, які виключали б "розрив" цих функцій і тим самим не порушували системності управління. Знаходження оптимуму між розмежуванням управлінських функцій і тісністю їх зв'язків – неодмінна умова

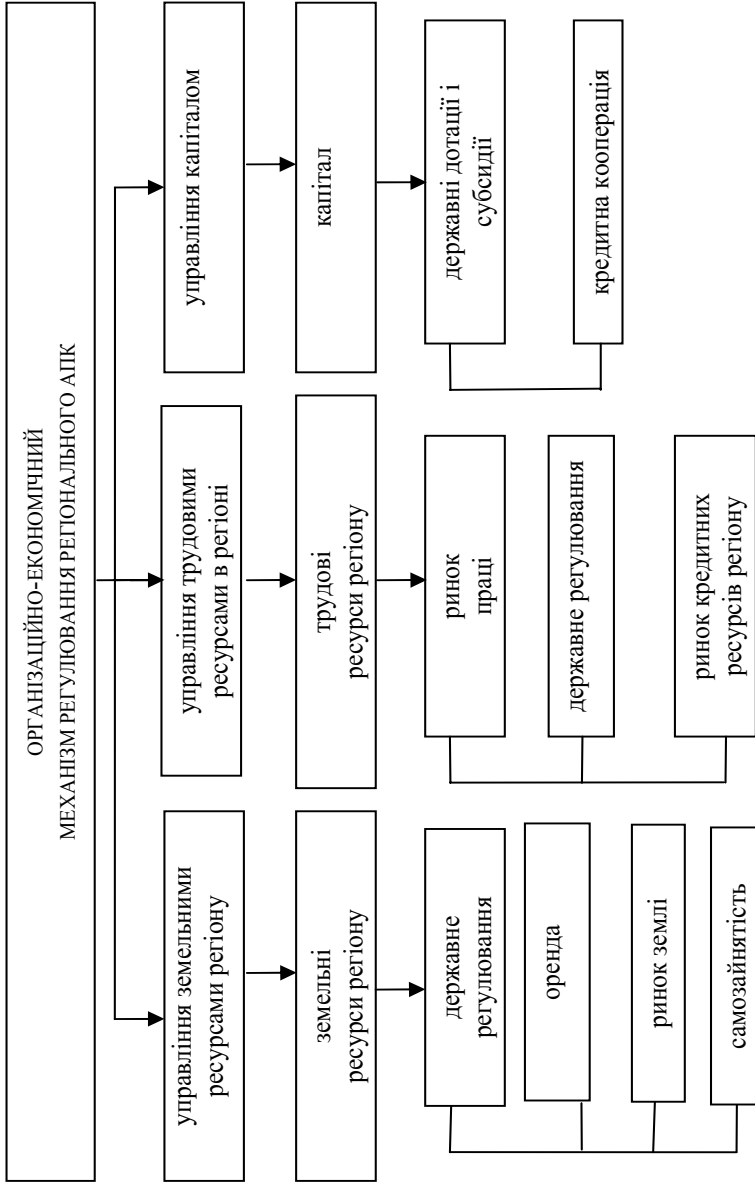

Рис. 1. Структура організаційно-економічного механізму регулювання АПК

забезпечення як часткової, так і загальної рівноваги в регіональному економічному розвитку.

Найважливішим завданням АПК регіону є формування певного продовольчого фонду й стимулювання виробництва продукції такої кількості і якості, яка задовольняла б потреби населення в продуктах харчування відповідно до його купівельної спроможності [3]. Механізм виконання даного завдання багато в чому залежить від управлінських структур.

Управління виробництвом можна розглядати як особливу сферу економічних відносин. І якщо ринок – механізм, що зводить товаровиробників і споживачів, то управління повинне бути ланкою, що забезпечує в оптимальних пропорціях таку взаємодію. Пошук нових форм управління, формування концепцій подальшого розвитку аграрної сфери стають питаннями особливої актуальності. Агропромисловий комплекс регіону є складною, багатоцільовою виробничо-економічною системою, яка була і залишається важко керованим об'єктом, що пояснюється безліччю станів, які може мати система в процесі свого функціонування [4].

Ефективність функціонування регіонального АПК багато в чому визначається обґрунтованістю та налагодженістю стійких зв'язків і відносин між окремими галузями й характером контактів, що сформувалися на міжгалузевому рівні виробництва. Налагодження даного "апарату" базується на використанні різних економічних та адміністративних інструментів, законодавчих актів, які повинні враховувати особливості кожного ринку, його історичну специфіку, структуру економіки, форму державного устрою тощо [5].

Для ефективного здійснення своєї діяльності необхідно, насамперед, реально оцінити стан в економіці й тільки потім визначити механізм управління. При цьому всі рішення повинні бути обумовлені економічною доцільністю й ефективністю, необхідно послідовно вдосконалювати не тільки механізм реалізації організаційних принципів управління, але й взаємозв'язок їх з економічними "важелями", якими володіють регіональні органи влади, знайти форми оптимізації функціонування всього агропромислового виробництва країни.

Агропромисловий комплекс регіону на сучасному етапі представлений такими організаційно-правовими формами господарювання.

1. Державний сектор включає сільськогосподарські підприємства, що функціонують на базі регіональної або державної власності. Сфера діяльності цих підприємств і організацій містить у собі виробництво сільськогосподарської продукції для державних потреб, реалізацію державної політики в сфері насінництва й племенного тваринництва, впровадження передових технологій, проведення наукових досліджень і проектно-дослідних робіт, підбір кадрів.

2. Колективні сільськогосподарські підприємства представлені підприємствами, земля, засоби виробництва яких поділені на паї або частки, які

потім об'єднали свої частки або зберегли свій статус колгоспу, а для кожного члена підприємства розрахований його пай.

3. Кооперативний сектор представлений в основному споживчими підприємствами й організаціями з кооперативною формою власності. Він включає підприємства, що виконували різні функції, однак не мають технологічних зв'язків із сільським господарством. Вони створені шляхом добровільного об'єднання свого майна на основі членства в даному кооперативному об'єднанні з метою спільного виробництва і забезпечення своїх господарських потреб.

4. Акціонерний сектор представляє підприємства, що створені на основі об'єднання внесків учасників акціонерного товариства з метою здійснення виробничої діяльності й одержання прибутку.

5. Фермерський сектор створюється шляхом передачі селянам землі й майна або виходом з колективно-пайового підприємства зі своїм паєм.

6. Дрібнотоварний сектор представлений сукупністю невеликих господарств, засоби виробництва й продукція яких належать громадянам на правах індивідуальної приватної власності.

Таким чином, агропромисловий комплекс регіону характеризується багатокладністю, сукупністю підприємств різних організаційно-правових форм й напрямів діяльності, між якими, однак, відсутні взаємозв'язок і взаємодія, багато хто з них не знайшов своєї ніші в економіці регіону.

Одним з головних завдань успішного розвитку регіонального АПК в умовах розвитку ринкових відносин є створення ефективної системи організації управління всіма ланками АПК і його окремими підприємствами. Управління є резервом підвищення ефективності діяльності АПК. АПК як складний і багатоцільовий об'єкт потребує управління з боку держави, яка координувала й направляла б його діяльність. Державні органи управління повинні мати функції, які дозволяють створити сприятливі економічні умови для сільськогосподарського виробництва й усього АПК, що забезпечують проведення прогресивної аграрної політики.

Значний інтерес становить не аналіз організаційної побудови системи управління регіональним агрокомплексом, а її оцінка з точки зору здатності впливати на процеси виробництва сільськогосподарської продукції, забезпечувати умови для ефективного функціонування аграрного виробництва. В умовах ринкової економіки й надання господарюючим суб'єктам максимально можливої самостійності "центр ваги" у системі управління агрокомплексом регіону перемістився з вищого рівня на нижчий рівень окремих підприємств і організацій. Управлінські рішення, прийняті керівниками й фахівцями окремих сільськогосподарських підприємств, багато в чому визначають результати й ефективність сільськогосподарського виробництва. У зв'язку із цим доцільно розглянути систему управління регіональним аграрним виробництвом у зворотному порядку (знизу-вгору), починаючи від рівня окремих підприємств.

Економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств регіону, що функціонують в однакових ґрунтово-кліматичних і макроекономічних умовах, істотно відрізняються. На підставі цього нами зроблений висновок про істотний вплив на ефективність функціонування підприємств не тільки зовнішніх, але й внутрішніх факторів, серед яких визначальною є система управління.

На рівень рентабельності функціонування сільськогосподарських підприємств значний вплив має сформований за роки аграрних реформ диспаритет цін на промислову й сільськогосподарську продукцію, наслідком якого є зниження економічної ефективності виробництва продукції, збільшення частки збиткових господарств. Однак останнім часом посилення на диспаритет цін стало виконувати роль громовідводу, що дозволяє керівнику і фахівцям безгосподарність та інші проблеми, наявні на конкретному підприємстві, списувати на це явище.

Організація виробничо-економічної діяльності сільськогосподарського підприємства й управління нею здійснюються за допомогою комплексу методів впливу на економічні відносини, які утворюють в сукупності економічний механізм системи управління сільськогосподарськими підприємствами. При переході до ринкових умов господарювання змінилися зміст й цілі використання всіх елементів економічного механізму системи управління у зв'язку зі зміною характеру відносин власності в сільському господарстві.

Перехід до ринкових відносин, зміна макроекономічних умов і форм власності у більшості випадків не сприяли необхідній трансформації економічного механізму системи управління сільськогосподарськими підприємствами й адаптації його до нових умов господарювання. Багато керівників і фахівців поки ще не усвідомили необхідності перебудови системи управління підприємством, не поспішають розлучитися з витратним механізмом господарювання, утриманськими звичками, упокорилися з безгосподарністю, що характерно для хронічно збиткових, неплатоспроможних господарств на даному етапі розвитку агропромислового комплексу.

Сформована за роки реформ система управління в більшості сільськогосподарських підприємств не може забезпечити їх ефективну роботу в сучасних умовах, тому що має ряд серйозних недоліків:

- працівники агропідприємств не зацікавлені в заощадженні часу, матеріально-грошових засобів та інших ресурсів;
- жодний працівник не несе повної економічної відповідальності за результати діяльності господарства або окремого підрозділу;
- виробництво має витратний характер;
- недостатній рівень впливу керівника на процес управління виробничо-фінансовою діяльністю підприємства;
- слабка трудова й технологічна дисципліна, члени колективу недбало ставляться до своєї роботи, виробництва в цілому.

Про ці негативні явища добре знають керівники й фахівці, однак ними за останні роки втрачений інтерес до економічних методів управління, а адміністративні в нових умовах не спрацьовують. Особисті інтереси багатьох керівників, фахівців не завжди збігаються з інтересами господарства. Наслідком цього є занедбаність обліку, а отже, й небажання впроваджувати внутрішньогосподарський розрахунок, при якому виробничо-фінансова діяльність господарства стає прозорою.

У сучасних умовах на сільськогосподарських підприємствах повинен здійснюватися жорсткий повсякденний контроль за плануванням і видатками грошово-матеріальних засобів, однак нині він відсутній. Керівники хронічно збиткових підприємств пояснюють погану роботу відсутністю грошово-матеріальних засобів для виробництва сільськогосподарської продукції, але саме в цих підприємствах найвищі витрати у розрахунок на 1 га посіву й на 1 голову тварин, які нерідко в 1,5–2 рази перевищують аналогічні видатки рентабельно працюючих господарств.

Високі витрати на виробництво продукції – головна причина низької економічної ефективності вітчизняного сільськогосподарського виробництва, що не дозволяє йому конкурувати із закордонними товаровиробниками. Витратний механізм господарювання буквально знищує навіть колишні рентабельно працюючі господарства. Відповідь на питання, скільки передбачено технологічною картою затратити на виробництво того чи іншого виду продукції й фактично витрачено за елементами витрат, не знають, як показало проведене нами анкетне опитування, 98 % керівників і фахівців господарств. Протягом року витрати систематично не аналізуються й не зіставляються з кінцевими результатами, не вносяться необхідні корективи в господарську політику.

Економічні методи управління непогано зарекомендували себе в дореформений період, оскільки їх впровадження давало значний економічний ефект. Підрозділи, що працювали на умовах колективного, орендного підяду домагалися високих виробничих і економічних показників. При цьому скорочувалася чисельність персоналу, збільшувалась врожайність, продуктивність худоби й птиці, знижувалася собівартість виробленої продукції, підвищувалася продуктивність праці.

Вивчення досвіду роботи багатьох сільськогосподарських підприємств Черкаського регіону показує, що в тих господарствах, де з переходом до ринкових відносин відбулася перебудова системи управління, як основні застосовуються економічні методи управління, засновані на господарському розрахунку, самостійності внутрішньогосподарських підрозділів, відповідальності працівників за якість робіт і результати виробництва; ефективність сільськогосподарського виробництва значно вища порівняно з показниками інших сільськогосподарських підприємств регіону.

Відповідно до сформованої організаційно-виробничої структури сільськогосподарських підприємств у них використовується переважно лінійна

система управління, що була отримана в спадок від минулих років. Поділ управлінської праці в ній здійснюється за об'єктами, відбувається безпосереднє підпорядкування кожного підрозділу або працівника одній особі. Всі функції управління централізовані, повною мірою реалізується принцип єдиноначальності. Головний недолік лінійного управління в тому, що кожний керівник повинен мати різнобічні знання, необхідні для ефективного управління виробництвом. В умовах інноваційного розвитку, інтеграційних процесів виконати цю вимогу часто буває неможливо.

В останні роки в регіонах України намітилася тенденція переходу сільськогосподарських підприємств на функціональну систему управління, що передбачає організаційний поділ за функціями управління. У цьому випадку кожен із кваліфікованих фахівців керує діяльністю всіх працівників у рамках своєї компетенції. Забезпечується при цьому кваліфіковане керівництво галузями сільськогосподарського виробництва й обслуговуючими підрозділами, але виникають труднощі в узгодженні дій декількох керівників.

Лінійна й функціональна системи управління, що прийняті в теорії сучасного менеджменту, не повною мірою відповідають потребам ринкової економіки. На передових підприємствах починають вводитися так звані адаптивні структури управління, що дають можливість більш швидко реагувати на зміну умов господарювання. Найбільш поширеним типом такої системи є матрична система. Суть її полягає в диференціації зв'язків лінійної й функціональної підлеглості, що робить управління адаптивним до змін навколишнього середовища й гнучким у використанні ресурсного потенціалу. В аграрному виробництві вона знаходить застосування на інтегрованих підприємствах, на підприємствах холдингового типу. Принципова схема матричної системи управління зображена на рис. 2.

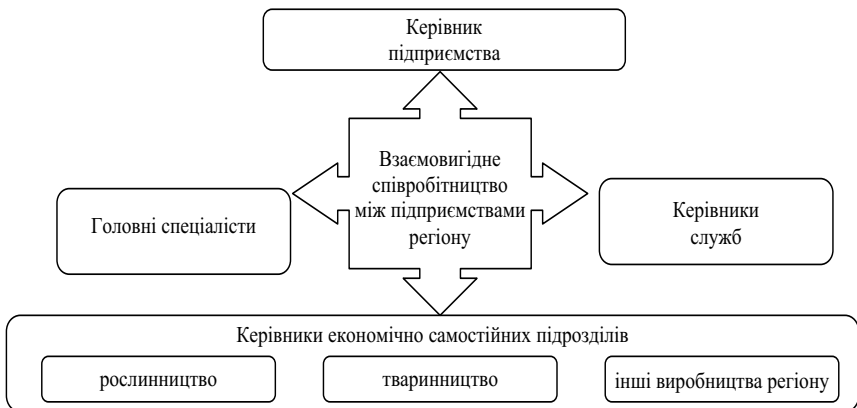

Рис. 2. Принципова схема матричної системи управління на агропромислових підприємствах регіону

Ефективність функціонування окремих агропромислових підприємств у регіоні значною мірою визначається сформованою системою управління як у самому господарстві, так і в адміністративному районі, де вони розташовані. У компетенції адміністрації району вирішення питань районного значення, у тому числі тих, які відносяться до сфери АПК, а саме: сприяння розвитку сільськогосподарства на підвідомчій території; використання, володіння й розпорядження землями району; контроль за використанням земель на території району; організація забезпечення населення району продовольством; сприяння розвитку місцевої торгівлі продуктами харчування; організація продукто-вих ринків.

Висновки. Отже, однією із головних передумов ефективного функціонування АПК є сформована система управління агропромисловим комплексом регіону, яка розглядається як сукупність двох підсистем – державного регулювання і господарського самоуправління.

і

Список використаних джерел

1. Аграрная реформа в Украине: результаты, проблемы, перспективы завершения: Монография / Под общ. ред. проф. В.Г. Ткаченко и проф. В.И. Рогачева. – Луганск: Книжный мир, 2006. – 228 с.
2. Актуальні питання методології та практики науково-технічної політики / За ред. Б.А. Малицького. – К.: Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, 2001. – С. 101.
3. Лисецький А.С., Хвесик М.А. Продовольча безпека України / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України НАН України, 2008. – 159 с.
4. Мустафін Д.М. Удосконалення організації управління сільськогосподарським виробництвом у районі // Економіка сільськогосподарських і переробних підприємств. – 2001. – № 12. – С. 34.
5. Батов Г.Х. Управління регіональним АПК // Економіка сільськогосподарства України. – 2003. – № 12. – С. 26.

Annotation. *In the article the problem of functioning of regional AIC in the conditions of market economy is revealed, the structure of organizational economic mechanism of AIC regulation is shown.*

Key words: *agroindustrial complex, resource potential, management system.*